

KODIN ULKOPUOLELLE SIOITETUN LAPSEN KOKEMUKSIA SIAISHUOLLOSTA

Henna Gustafsson
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Jyväskylän yliopisto
Avoin yliopisto
Kevät 2020

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	4
2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	5
2.1 Tutkimuskysymys.....	5
2.2 Tutkielman tiedonhaku.....	5
2.3 Tutkielman aineiston kuvaus ja aineiston käsittely.....	6
3 TUTKIELMAN TAUSTOITUS	9
3.1 Sijaishuolto - ja sijoitusmuodot	9
3.2 Lapsi työskentelyn keskiössä	10
3.3 Lapsen etu työskentelyn tavoitteena	11
3.4 Kiintymyssuhteen merkitys	12
4 LAPSEN KOKEMUS TURVALLISUUDEN TUNTEESTA JA HYVINVOINNISTA SIOITUKSEN AIKANA	14
4.1 Pysyvyyden ja jatkuvuuden tunne lasten elämässä	16
4.2 Uhattu turvallisuus	17
5 LAPSEN KOKEMUS OSALLISUUDESTA SIOITUKSEN AIKANA.....	20
6 SOSIAALISTEN SUHTEIDEN MERKITYS LAPSELLE SIOITUKSEN AIKANA	23
6.1 Läheissuhteiden moninaisuus	23
6.2 Suhteet biologisiin perheenjäseniin	25
6.3 Suhde sosiaalityöntekijään	26
6.4 Suhde perhehoitajaan	27
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	29
LÄHDELUETTELO	33

TIIVISTELMÄ

Kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen kokemuksia sijaishuollosta

Henna Gustafsson

Sosiaalityö

Kandidaatintutkielma

Jyväskylän yliopisto

Avoim yliopisto

Ohjaaja: Sirpa Tapola- Tuohikumpu

Tammikuu 2020

Sivumäärä 34

Tutkielmassani kysyttiin: Millaisia kokemuksia lapsilla on lastensuojelun kautta tehdystä sijoituksesta eri sijaishuoltopaikoissa? Tutkimusmenetelmänä käytettiin kirjallisuuskatsausta, joka perustui aiempaan tutkimustietoon ja kirjallisuuteen. Tutkielman aineiston muodosti aiemmat tutkimukset lapsen kokemuksista sijaishuollosta eri sijaishuoltopaikoissa. Aineistoon kuului viisi tieteellistä artikkelia ja kaksi tutkimusraporttia. Artikkelit koostuivat neljästä suomalaisesta ja yhdestä englantilaisesta artikkelista. Tutkimusraporteista toinen oli suomalainen ja toinen englantilainen. Näistä tutkimuksista valitsin tutkimukseeni laitossijoituksessa, perhesijoituksessa sekä sukulaissijoituksessa olevien lasten kokemuksia vastaamaan kysymykseeni. Tutkimustulosten käsittelyssä käytettiin menetelmänä teemoittelua.

Tutkimani ilmiö näyttäytyi aineiston valossa siten, että lapset kokivat sijoituksen useimmiten positiivisena asiana elämänsä vaikuttajana. Se ei kuitenkaan poissulkenut oman syntymäperheen ikävöimistä ja heidän rakkautensa kaipuuta. Lisäksi tulokset osoittivat, että Suomessa on vaikeampi löytää perhehoidossa olevia lapsia tutkimuksiin mukaan kuin kansainvälisesti. Suomessa tutkimukseen saatiin helpommin mukaan laitoksiin sijoitettuja lapsia.

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten näkemistä ja kuulemista tulisi tehostaa sosiaalityössä ja heidän osallistamistaan työskentelyyn tulisi vahvistaa. Tutkielman tulokset osoittivat, että sijaishuoltoa tulisi edelleen kehittää ja valvoa lasten hyvinvoinnin edistämiseksi. Lapsen kokemuksen ymmärtäminen ja sen huomioiminen sosiaalityössä vahvistaa lapsen hyvinvointia ja sosiaalityön kehitystä.

Asiasanat: lastensuojelu, sijoitus, lapsen kokemus, turvallisuus, kiintymyssuhde, lapsen etu, osallisuus.

1 JOHDANTO

Kandidaatintutkielmani on sosiaalityön kirjallisuuteen perustuva kirjallisuuskatsaus, jossa tarkastelen kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kokemuksia sijaishuollosta. Aihetta on tutkittu aikaisemmin niin Suomessa (Laakso, 2019; Laakso 2016) kuin kansainvälisestikin (Selwyn, Saunders & Farmer 2010; Anglin & Scott 2016). Parasta aikaa on meneillään Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimus- ja kehittämishanke: Kysy ja kuuntele, jonka tarkoituksena on tutkia lasten ja nuorten hyvinvointia sekä kokemuksia sijaishuollosta.

Aihetta tulee tutkia, sillä on tärkeä tietää mitä sijoitettuna olevat lapset kertovat kokemuksistaan sijaishuoltoon liittyen. Kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle pois omasta tutusta kodistaan, puututaan tällöin merkittävästi lapsen elämään. Siksi on tärkeä ymmärtää ja tiedostaa, miten lapset sijaishuollossa voivat. (Araneva 2016, 273.) Lasten kokemukset ja niistä kertominen kuvastavat heidän hyvinvointiaan. On yhteiskunnallinen vastuu tietää ja tunnistaa mitä sijoitettuna oleville lapsille kuuluu sekä kuulla ja nähdä heidät. Lasten tunnistettujen kokemusten ja kertoman perusteella pystytään nykyhetkessä ja tulevaisuudessa vaikuttamaan lasten kanssa tehtävään työskentelyyn ja heidän hyvinvointiinsa sijaishuollossa.

Etsin tutkimuskysymykseeni vastausta lasten osallisuuden ja turvallisuuden tunteen merkityksen näkökulmasta ja teoriasta käsin sekä aiempien empiiristen ja teoreettisten tutkimusten avulla. Haluan nostaa esiin kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kokemusten monenlaiset äänet.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

2.1 Tutkimuskysymys

Tutkielman tehtävänä on selvittää lastensuojelun kautta sijoitettuna olevien lasten kokemuksia sijaishuollosta eri sijaishuoltopaikoissa. Tutkimusmenetelmänä käytetään kirjallisuuskatsausta, joka perustuu aiempaan tutkimustietoon ja kirjallisuuteen. Tutkielman aineiston muodostaa aihepiiristä aiemmin toteutetut tutkimukset lapsen kokemuksista sijaishuollossa eri sijaishuoltopaikoissa. Näistä tutkimuksista on rajattu tutkielma käsittelemään laitossijoituksessa, perhesijoituksessa sekä sukulaissijoituksessa olevien lasten kokemuksia. Tutkimuskysymykseni on: Millaisia kokemuksia lapsilla on lastensuojelun kautta tehdystä sijoituksesta eri sijaishuoltopaikoissa?

2.2 Tutkielman tiedonhaku

Olen hakenut tutkielmaani aineistoa eri tietokannoista: JYKDOK, ARTO. Olen hyödyntänyt tiedonhaussa myös Google Scholaria, Social Services Abstracts (Proquest), Jyväskylän yliopiston kirjaston opinnäyte- ja väitöskirjahakua, e- aineiston hakua tarkennetulla haulla sekä Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Januksen artikkelihakua. Olen hakenut aineistoa lisäksi manuaalisesti kirjojen ja tutkimusten lähdeluetteloista. Hain aineistoa myös EEPOS- kirjaston kautta. Löysin aineistoni seuraavia hakusanoja käyttämällä: sijoitus, huostaanotto, kokemus, lastensuojelu. Sanakatkaisuina käytin seuraavia: in care* AND child*, foster* AND care*AND chil*, lasten* AND koke*, hyvinvoin* AND last*. Kun löysin hyvän tutkimuksen, hain tekijän nimellä myös muita hänen tekemiään tutkimuksia. Löysin paljon tutkimuskirjallisuutta aiheestani, mutta rajasin tutkielmani koskemaan tutkimuksia vuodesta 2010 eteenpäin. Seuraavaksi kuvailen lyhyesti tutkielmani aineistoa ja sen käsittelyä.

2.3 Tutkielman aineiston kuvaus ja aineiston käsittely

Tutkielman näkökulma on lapsen kokemus tulla nähdyksi ja kuulluksi sijaishuollossa. Perehdyin aineistoon tarkasti, jonka jälkeen jaoin aineiston tutkimustulokset teemoittain. Lopuksi vertailin tulosten samankaltaisuutta ja eroavaisuutta. Tutkimustulokseni esitin jäsentämällä tulokset kolmeen tuloslukuun, jotka ovat: lapsen kokemus turvallisuuden tunteesta ja hyvinvoinnista sijoituksen aikana, lapsen kokemus osallisuudesta sijoituksen aikana sekä sosiaalisten suhteiden merkitys lapselle sijoituksen aikana. Jäsennys pohjautuu aineistosta esille nousseisiin pääteemoihin lapsen tuottamista kokemuksista sijaishuollossa. Seuraavaksi esittelen lyhyesti aineiston hakuani.

Kallinen (2017) on kirjoittanut tutkimuksestaan tieteellisen artikkelin nimeltään; Sukulaissijoitus lapsen näkökulmasta. Hän on tarkastellut ja selvittänyt, millaisia merkityksiä sukulaisilleen sijoitetut lapset antavat kodilleen ja perhesuhteilleen. Kallisen empiirisen analyysin aineisto koostuu yhteensä neljäntoista sukulaisilleen sijoitetun 8 – 12- vuotiaan lapsen haastatteluaineistosta, verkostokartasta ja päiväkirjasta. Tutkimuksessa osoitetaan sukulaisijoituksen etuja lasten kokemana.

Heino ym. (2013) ovat tuottaneet tutkimuskokonaisuuden; Suojassa, syrjässä, selvinneenä - huostaan otetut ja sijoitetut lapset Suomessa. Tutkimuksessa on esitetty kootusti tuloksia siitä, miten huostaanotetut ja sijoitetut lapset ovat syrjäytyneet tai selviytyneet ja miten heidän mahdollisuuksiensa tasa-arvo on toteutunut. Tutkimus koostuu tutkimusryhmän jäsenten eri yhteyksissä tuottamiin laajempiin kirjallisuuskatsauksiin, artikkeleihin ja empiirisiin analyysihin, joissa on haettu uusia tapoja saada tietoa tutkimuskohteesta ja ymmärtää sitä paremmin.

Laakson (2019) empiirinen tutkimusraportti on julkaistu nimellä; Ne näki musta. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Tutkimuksessa on tarkasteltu huostassa olevien lasten hyvinvointia ja sijaishuoltoon liittyviä kokemuksia sekä nostetaan esiin asioita mitä lapset kertovat hyvinvoinnistaan ja kokemuksistaan. Lisäksi tutkimuksessa on tuotu esiin, millaisia kokemuksia huostaanotetuilla lapsilla on sijaisperheestä, ammatillisesta perhekodista ja lastensuojelulaitoksesta. Tutkimus on toteutettu kahdenkymmenen 11- 17 vuotiaan yksilöhaastatteluina, Neljän 6 -9 vuotiaan sijaisperheessä asuvan

lapsen ryhmähaastatteluna sekä viiden vammaisen 14 – 17 vuotiaan lapsen kasvokkain tehdystä haastattelusta.

Laakson (2016) toinen tutkimus, jota käytän aineistonani, on tieteellinen artikkeli nimeltään; Huostaanotto ja muutokset lapsen elämässä. Siinä käsitellään huostaanottoa ja muutoksia lapsen elämässä hänen kokemana. Tutkimuksen tarkastelu kohdistuu huostaanoton alkuvaiheeseen, lapsen ensimmäiseen vuoteen huostassa. Tutkimus on toteutettu kahtena teemahaastatteluna, jotka toteutettiin kuusi kuukautta ja vuosi huostaanoton jälkeen. Ensimmäiseen haastatteluun osallistui 17 lasta, toiseen 15 lasta.

Enroos, Heino, Helavirta, Laakso ja Pösö (2017) ovat kirjoittaneet tieteellisen artikkelin nimeltään; Vuosi huostassa. Lastensuojelun aikatietoista tarkastelua. Artikkelissaan he ovat tarkastelleet sitä millainen huostaanottopäätöksen jälkeinen vuosi on lasten elettyä kokemuksena ja institutionaalisenä toimintana, ajatuksella ” Kolme kuukautta ei ole pitkä aika aikuiselle päätöksentekijälle mutta pienelle lapselle se on ikuisuus”. Aineiston tutkijat ovat keränneet haastattelemalla huostassa olevia lapsia ja sijaishuoltopaikan toimijoita sekä sosiaalityöntekijöiden kyselylomakkeilla.

Anglin ja Scott (2016) ovat raportoineet englantilaislasten retrospektiivisiä kokemuksia ja traumoja sijoitukseen liittyen tutkimuksessaan; We Don't Feel That Love. Retrospective Reflections on the Experiences of Removal, Transitions and Trauma from Former Youth in Care. Tutkimuksen tarkoitus on antaa ääni sijaishoidossa olleille ja oleville lapsille ja välittää heidän viestinsä ja tarinansa heille, jotka työskentelevät lasten kanssa lastensuojelussa ja sijaishuollossa. Tutkimuksen tavoite on selvittää lasten ja nuorten takautuvia ajatuksia siitä, mikä kodin ulkopuolelle sijoituksessa oli vaikeaa, hyödyllistä, traumaattista tai tukevaa. Tutkimukseen on osallistunut kaksikymmentä 19 – 24 vuotiasta nuorta. Heille suoritettiin puolistrukturoitu haastattelu.

Selwyn, Saunders ja Farmer (2010) ovat kirjoittaneet tieteellisen artikkelin nimeltään: The Views of Children and Young People on Being Cared For by an Independent Foster-Care Provider. Artikkelissa esitellään englantilaisia tuloksia sijaishuollossa olevien lasten kokemuksista ja saamastaan hoidosta ja huolenpidosta yhden vuoden ajalta perhehoidossa. Tutkimukseen osallistui 5 -14

vuotiaita lapsia ja aineisto on hankittu lomakekyselyillä kahdeksan viikkoa sijoituksen jälkeen ja uudelleen vuoden kuluttua tai sijaishuoltopaikan vaihtuessa. Tutkimuksen tarkoitus oli selvittää, kuinka turvalliseksi lapset tunsivat sijaiskotinsa ja muuttuiko turvallisuuden tunne ajan myötä.

3 TUTKIELMAN TAUSTOITUS

Lastensuojelulain (417/2007) 1 §:ssä on säädetty lain tarkoituksesta. Säännöksen mukaan lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen ja suojeluun sekä turvalliseen kasvuympäristöön. Lain kolmannen pykälän mukaan lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Lastensuojelua toteutetaan lain mukaisesti tekemällä asiakassuunnitelma yhdessä asiakkaan kanssa sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia perheelle. Lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto ovat myös osa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Tutkielmani kohdistuu kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen kokemuksiin sijaishuollosta, joten avaan sijoituksen eri muotoja hieman.

3.1 Sijaishuolto - ja sijoitusmuodot

Lastensuojelulaissa (417/2007) määritellään lapsen sijaishuolto. Sijaishuollolla tarkoitetaan pykälän 49 §:n mukaan kiireellisesti sijoitetun tai huostaanotetun lapsen hoidon sekä kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsi voidaan sijoittaa myös kodin ulkopuolelle avohuollon sijoituksena väliaikaisesti yhdessä vanhempiensa kanssa. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lapsi voidaan sijoittaa sijaishuoltoon lastensuojelulain määrittämien periaatteiden mukaisesti joko lastensuojelulaitokseen, perhehoitoon, ammatilliseen perhekotiin tai muuhun lapsen tarpeen mukaiseen hoitoon. Sijaishuoltopaikan valintaa sekä koko lastensuojelua ohjaava periaate on huomioida työskentelyssä lasten etu. Olennaista on, että lasten hoito ja huolenpito järjestetään heille tarkoituksenmukaisella tavalla. (Porko, Heino & Eriksson 2018, 11.) Suomi on sitoutunut noudattamaan lapsen oikeuksien yleissopimusta vuodesta 1991. Tämä sopimus velvoittaa ja edellyttää lasten edun huomioimista ja heidän näkemystensä kunnioittamista niin valtioilta, kunnilta, vanhemmilta sekä muilta aikuisilta. Sopimus on lakia vastaava asiakirja. (Bardy, 2013, 62.)

Taskisen (2009, 43 – 47) mukaan lapsi voidaan sijoittaa yksin kodin ulkopuolelle lyhyeksi ajaksi avohuollon tukitoimena lapsen huolenpidon järjestämiseksi

väliaikaisesti, lapsen kuntouttamiseksi tai tuen tarpeen arvioimiseksi. Avohuollon sijoitus perustuu kaikkien osapuolien suostumukseen. Kiireellisestä sijoituksesta puhutaan silloin, kun lapsi todetaan olevan välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa. Araneva (2016, 272 - 273) kuvaa kiireellisen sijoituksen olevan toimenpide, jolla julkinen valta puuttuu voimakkaasti ja äkillisesti lapsen ja hänen perheensä keskeisiin perus- ja ihmisoikeuksiin. Kiireellinen sijoitus tilapäisenä turvatoimenpiteenä turvaa näin ollen akuutissa tilanteessa lapsen oikeuden hänen hyvinvoinnilleen sekä välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon. Aranevan kuvaus kiireellisestä sijoituksesta on osuva, sillä se on äärimmäisen voimakas julkisen vallan toimenpide koko perheelle. Tämä toimenpide vaatii työntekijöiltä asiakkaan arvokasta kohtaamista ja jämäkkyyttä. Tämä väite perustuu työkokemuksen kautta tuomaan ymmärrykseen kiireellisen sijoituksen tilanteen vaativuudesta kaikille osapuolille.

Tilanteen kotona rauhoituttua, voidaan lapsi palauttaa kotiin jo muutaman päivän kuluttua. Kiireellinen sijoitus lakkaa viimeistään 30 päivässä sen alkamisesta. Kiireelliselle sijoitukselle voidaan tehdä myös 30 päivän jatkopäätös. Avohuollon sijoitus sekä kiireellinen sijoitus voivat edeltää myös huostaanottoa. Huostaanottoon ryhdytään silloin, jos lapsen terveys ja kehitys vaarantuvat vakavasti johtuen huolenpidon puutteista, lapsen omasta käytöksestä tai muiden kasvuolosuhteiden vaarantumisesta. Lisäksi on arvioitava, onko sijaishuolto lapsen etu ja ovatko muut avohuollon tukitoimet riittämättömiä. Taskinen (2009, 49 – 50) ja Pösön (2016, 8) mukaan huostaanotto on vakiintunut tapa järjestää lapsen huolenpito, hoito ja kasvatus tilanteissa, joissa lapsella ei ole vanhempia tai he syystä tai toisesta eivät pysty tai halua ottaa kasvatusvastuutaan yhteiskunnan hyväksymällä tavalla.

3.2 Lapsi työskentelyn keskiössä

Laakso (2019, 3) toteaa, että erityisen haastavassa elämäntilanteessa olevien lasten hyvinvoinnin ja kokemusten tutkiminen on erityistä, sillä se tarkoittaa kuvaa sijoitettuna olevien lasten hyvinvoinnista. Tutkielmani lähtökohtana on lapsen kokemus kodin ulkopuolelle sijoituksesta. Näin ollen lapsen kokemus on oleellinen

käsite pohtia tarkemmin. Suorsa (2011, 174 - 176) kuvaa yksilöllisen kokemuksen olevan subjektiivinen, aikaan sidottu, paikallinen, ainutlaatuinen ja ruumiillinen omakohtainen kokemus jostakin koetusta. Suorsa on kirjoittanut siitä, miten kokemuksia voidaan tutkia tieteellisesti subjektiivisena kokemuksena. Hänen mukaansa yksilön toimintaan kuuluvien subjektiivisten toimintaperusteiden, eri tavoin painottuneina olosuhteina tai merkitysrakenteina, tunteminen tekee hänen kokemuksensa kulloisessakin tilanteessa käsitettäväksi.

Muukkonen ja Tulensalo (2018, 140, 142) kirjoittavat pienen lapsen kokemusten kuulemista lastensuojelussa. He korostavat, että lapsen ja hänen kertomiinsa kokemuksiin on suhtauduttava kunnioittavasti ja arvostaen. Työntekijän tulee osoittaa aito kiinnostus lasta ja hänen kokemuksiaan kohtaan. Kysymällä lapselle annetaan mahdollisuus puhua ja kertoa hänelle merkityksellisistä kokemuksistaan ja hän saa kokemuksen, että juuri hänen ajatuksistaan ollaan kiinnostuneita (Muukkonen 2013, 171). Lapselle tulee myös kertoa, mihin työntekijä käyttää lapsen tietoja. Lapselle omien kuulumisten ja ajatusten kertominen mahdollistaa osallisuuden, suojelun ja toimijuuden vahvistumista. (Muukkonen & Tulensalo, 2018, 142.) Koen, että ainoastaan kysyminen keskustellen ei ole suinkaan ainut tapa kuulla lasta. Lastensuojelun sosiaalityössä on käytössä paljon erilaisia käytännöllisiä menetelmiä, joita lasten kanssa työskenneltäessä voi ja pitääkin hyödyntää. Oman työkokemukseni mukaan harva lapsi lähtee keskustelemaan asioistaan ainoastaan keskustellen. Lapsen kanssa työskenneltäessä olen kokenut jonkin menetelmän tai yhteisen tekemisen oivalliseksi keinoksi kuulla lasta ja osoittaa oma kiinnostukseni lapsen kuulumisia kohtaan.

3.3 Lapsen etu työskentelyn tavoitteena

Räty (2015, 8) kuvaa lastensuojelun keskeisten periaatteiden olevan läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet sekä mahdollisuus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Nämä periaatteet sisältävät ajatuksen ymmärryksen, hellyyden sekä ikä- ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon mahdollisuudesta. Lapsella tulee olla mahdollisuus taipumuksiinsa ja toivomuksiinsa vastaavaan koulutukseen sekä turvalliseen kasvuympäristöön. Hänen kielellinen, kulttuurinen

sekä uskonnollinen taustansa tulee huomioida. Lapsen itsenäistymistä, vastuullisuuden kasvamista sekä osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuutta hänen omissa asioissaan tulee turvata. Seuraavassa kappaleessa kerron tarkemmin lapsen osallisuudesta.

Lapsella on lastensuojelulain (417/2007) 5 §:n mukaan oikeus omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon. Lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (Perustuslaki 731/1999, 6 §:n 3 momentti). Lapsen näkemysten ilmaiseminen häntä koskevissa asioissa sekä näkemysten ja mielipiteiden huomioon ottaminen iän ja kehitystason mukaisesti korostuu myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa. (Bardy, 2013, 66.) Lisäksi 12- vuotta täyttänyt lapsi tulee virallisesti kuulla häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa (Lastensuojelulaki 417/2007, 20 §).

Heinon ym. (2013, 67) mukaan viranomaisilta edellytetään lapsen kuulemisessa tilannekohtaista herkkyyttä ja monipuolista keinovalikoimaa, jolla mahdollistetaan kaikin tavoin, että lapsi voi ilmaista ja ottaa puheeksi itselleen merkitykselliset asiat. Myös Toivonen ja Pollari (2018, 75) kuvaavat oikeuden osallistua olevan yksi tärkeimmistä hyvän hallinnon takeista ja lapsen edun toteutumisesta ja se on luonteeltaan ehdoton. Seuraavaksi kuvaan hieman kiintymyssuhdeteorian ymmärtämisen merkitystä sijoitetun lapsen kanssa työskennellessä.

3.4 Kiintymyssuhteen merkitys

John Bowlby (1969) on luonut kiintymyssuhdeteorian perusteet. Kiintymyssuhdeteorian mukaan ihmisellä on jo syntyessään tarve rakentaa voimakkaita tunnesiteitä häntä hoivaaviin henkilöihin. Kiintymyssuhdeteoria on tuonut tarpeellista selvyyttä varsinkin vaikeissa olosuhteissa kasvaneiden lasten psyykkisten ongelmien ymmärtämiseen. Sinkkonen kuvaa turvallista kiintymyssuhdetta valttikorttina elämän varrella, josta on apua elämän eri tilanteissa. (Sinkkonen 2015 a, 23, 32.)

Varhaisilla hoivakokemuksilla on kauaskantoisia vaikutuksia lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen. Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsen terveen kehityksen perusedellytyksinä pidetään läheisten, turvallisten ja pysyvien

ihmissuhteiden merkitystä. Kun lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle, on tällöin toimittu tätä peruseriaa vastaan, sillä lapsen elämän tärkeisiin ihmissuhteisiin tulee tällöin katkos. Lisäksi sijoitus lastensuojelun toimenpiteenä kertoo siitä, että lapselta on saattanut puuttua kokemus turvallisesta kiintymyssuhteesta. Näin ollen vaikean taustan vuoksi lapsella on usein kiintymyssuhdehäiriö jo ennen sijoitusta. (Kalland 2011, 207- 208.) Seuraavaksi kuvaan lyhyesti eri kiintymyssuhdemalleja, jotta lukija ymmärtää eri kiintymyssuhdemallien taustoja sekä ymmärtää näin ollen tutkimustuloksia paremmin.

Kun lapsi voi elää ennakoitavassa ympäristössä ja hän voi vuorovaikutuksessa ilmaista turvallisesti kaikenlaiset tunteet, muodostuu hänelle turvallinen kiintymyssuhde. Välttelevä kiintymyssuhde muodostuu lapselle silloin, kun häntä hoivaava aikuinen odottaa lapselta kykyä selviytyä voimakkaistakin tunnekuohuistaan itsenäisesti. Tällöin lapsi oppii tukahduttamaan tunteitaan ja lopputuloksena hän yrittää miellyttää hoivaavaa aikuistaan. Ristiriitaisessa kiintymyssuhdemallissa hoivaajan tunnereaktiota ovat olleet intensiivisiä, ailahtelevaisia sekä epäjohdonmukaisia. Tällöin vuorovaikutus on kuohahtelevan tunnepitoista ja kielteisiä tunteita ilmaistaan pidäkkeettömästi. Jos lapsi on kokenut jäävänsä tunteidensa kanssa yksin, hänen tunteidensa ilmaiseminen on tällöin vähäistä ja kiintymyssuhdemalli on välttelevä. (Sinkkonen 2015 a, 24 – 26.)

4 LAPSEN KOKEMUS TURVALLISUUDEN TUNTEESTA JA HYVINVOINNISTA SJOITUKSEN AIKANA

Sijoitettuna olevien lasten hyvinvoinnista vastaavat sijoituspaikan aikuiset eli sijaisvanhemmat tai lastensuojelulaitoksen työntekijät. Lapsi tuo usein turvattomat kiintymyssuhdemallit uusiin olosuhteisiin, sillä vain pieni osa sijoitukseen tulevista lapsista on saanut kokea varhaislapsuudessaan turvallista vuorovaikutusta. Sijoituspaikan aikuisella tietämys erilaisten kiintymyssuhteiden luonteesta on tärkeä, jotta hän ymmärtää lasta ja hänen hyvinvointiaan. (Sinkkonen 2015 b, 156.) Seuraavaksi kuvailen lapsen kokemuksia omasta turvallisuuden tunteesta ja hyvinvoinnistaan sijoituksen aikana.

”We don’t feel that love”, on sydäntä riipaiseva tutkimus, jonka tavoite on selvittää lasten ja nuorten takautuvia ajatuksia siitä, mikä kodin ulkopuolelle sijoituksessa oli vaikeaa, hyödyllistä, traumaattista tai tukevaa. Tutkimuksessa kuvailaan lasten kokemuksia siitä, miten he ovat kokeneet rakkaudettomuutta biologisessa kodissaan ja miten he ovat sitä kaivanneet ja kaipaavat edelleen. Useimmat tutkimukseen osallistuneet lapset ovat kuvailleet saavansa sitä turvallisuuden tunnetta ja rakkautta sijoitettuna ollessaan, josta omassa kodissaan jäivät paitsi. (Anglin & Scott 2016, 40 – 44.) Kalland (2011, 210 – 211) kuvailee lapsen tarvitsevan kiintymyssuhteen näkökulmasta turvallisen aikuisen, kenen kanssaan hän voi muistella menneisyyttä, sekä luoda ymmärrystä nykyisyyteen ja tulevaan. Lapsi tarvitsee myös aikuisen, kenen kanssa kokea turvallisesti läheisyyttä, eroja ja jälleennäkemisiä.

Vain pienelle osalle sijoitetuista lapsista löytyy tuttu sijoituspaikka. Lapsi saattaa joutua olemaan sijoitettuna monessa eri paikassa. Sijoitukset ovat eri mittaisia ja ne voivat viedä lapsen pois tutulta paikkakunnalta. Lasten asiakkuuspolkuun on yhteydessä se, millä perusteella lastensuojelu on lapsen sijoittanut. Mikäli lasta ei oteta huostaan sijoituksen yhteydessä, on useimmiten kysymys teini-ikäisestä lapsesta, joka sijoitetaan kertaluonteisesti laitokseen lyhyeksi ajaksi. Sen sijaan, mikäli lapsi otetaan huostaan, on yhtä usein kyse alle kouluikäisestä lapsesta kuin teini-ikäisestä lapsesta. Tällöin lapsi on useimmiten pitkäaikaisesti perhehoidossa kuin laitoksessa. (Heino ym. 2013, 54-55.)

Kallinen (2017, 208, 212 – 213) on tutkinut sukulaissijoitukseen sijoitettujen lasten merkityksiä kodilleen ja perhesuhteilleen. Tutkimus osoittaa lasten kokemusten olevan sukulaissijoituksesta enimmäkseen myönteisiä, sillä sukulaissijaiskoti mahdollisti lasten elämässä pysyvyyttä ja jatkuvuutta ihmissuhteissa ja arjen rutiineissa. Nämä asiat puolestaan paransivat lasten hyvinvointia ja turvallisuuden tunnetta.

Laakson (2019, 5-6, 73) tutkimuksessa huostassa olo lasten kertomana oli kohentanut heidän hyvinvointiaan, sillä he kokivat sijaishuoltopaikkansa turvalliseksi. Lapset kuvailivat sijaishuoltopaikan ilmapiiriä rennoksi, kannustavaksi ja turvalliseksi. Lapset kokivat myös sosiaalisen, psyykkisen sekä materiaalisen hyvinvointinsa kohentumista. Sama näky Laakson (2016, 187) tutkimuksessa, jossa on todettu huostaanoton positiivisista vaikutuksista lapsen kertomana. Suurin osa lapsista kertoi huostaanoton ja sijoituksen myötä parantuneesta huolenpidosta ja rauhoittuneesta arjesta sekä uuden mahdollisuuden tunteesta. Lapset olivat kokeneet saavansa tukea vaikeissa elämäntilanteissaan. Myös Enroos ym. (2017, 303) kuvailivat lapsen kertomana arjen muuttumista parempaan suuntaan huostaanoton myötä. Lapset kuvailivat arjen parantuneen huolenpidon lisääntyneenä ja aikuisten otettua enemmän vastuuta arkisista asioista. Lisäksi lapset nimesivät seuraavia asioita hyvinvoinnin lisääntymiseksi, kuten yhdessä tekeminen aikuisen kanssa ja kasvuympäristön rauhoittuminen. Laakso (2019, 73) kuvaili tutkimuksessaan, että alakouluikäisten kokemuksissa korostui turvallisuuden tunnustelu aistillisesti, kuten pimeys, vieraat äänet sekä valaistukset. Näin ollen lapsen tullessa sijaishuoltopaikkaan on havaittu olevan erityisen tärkeää olla sensitiivinen lapsen turvallisuuden tunteen mahdollistamiseksi.

Sijoituksen positiivisia kokemuksia ei voida kuitenkaan kaikkien sijoitettujen lasten kohdalta yleistää. Laakso (2019, 73) kertoi tutkimuksessaan yksittäisten lasten esiin nostamia sijaishuoltopaikan turvattomuuden tunnetta herättäviä asioita. Lapset olivat kokeneet vähättelyä omissa asioissaan, osattomuuden tunnetta sekä epäoikeudenmukaista kohtelua. Enroos ym. (2017, 304) tutkimuksessa on kuvattu myös lasten negatiivisia kokemuksia sijaishuollosta, kuten aikataulujen joustamattomuus ja arjen liiallinen aikatauluttaminen. Osalla lapsista oli kokemus, että heidän olemistaan rajoitettiin liiaksi julkisen kodin ulkopuolella sekä säädeltiin sitä, kenen kanssa, milloin ja miten kauan lapsi sai viettää aikaa.

Selwyn ym. (2010, 6) ovat tutkineet perhehoitoon sijoitettujen lasten kokemuksia heidän hyvinvoinnistaan. Heidän tutkimuksensa tulokset ovat myös saman suuntaiset, suurin osa lapsista koki olonsa onnelliseksi, pienempi osa hyväksi mutta pieni osa myös surulliseksi, vihaiseksi tai huolestuneeksi omasta tilanteestaan.

Lasten kokemukset sijaishuollosta ovat pääosin positiivisia ja lapset kokevat olonsa turvalliseksi ja hyvinvoivaksi. Ei tule kuitenkaan ohittaa havaintoja siitä, että laitosten ja perhehoidon valvontaa tulisi kehittää. Aineiston pohjalta nousi esille tiettyjä kielteisiä ilmiöitä. Lapset olivat kokeneet sijaishuoltopaikoissaan osattomuutta sekä kiusaamista niin aikuisen kuin toisen lapsen taholta. Lisäksi osa lapsista koki liian tiukkojen rajojen horjuttavan hyvinvointiaan.

4.1 Pysyvyyden ja jatkuvuuden tunne lasten elämässä

Sinkkonen (2015 b, 163) korostaa tietämystä kiintymyssuhteiden rakentumisen ja niiden pysyvyyden ymmärtämisen merkityksestä lapsen hyvinvoinnille. Hänen mukaansa sijoituksessa oleva lapsi on kohdannut elämässään rikkinäisiä ihmissuhteita, osaa on laiminlyöty tai heitä on kaltoinkohdeltu jollain muulla tavalla. Sijoituksen tarkoitus on turvata lasta vahingoittumasta enempiä. Vaikka kiintymyssuhteiden ymmärrys on lisääntynyt, useita lapsia silti siirrellään sijoituspaikkojen ja oman kodin välillä. Tämä vaikeuttaa lapsen mahdollisuutta luoda turvallinen kiintymyssuhde häntä hoitavaan aikuiseen. Lapsen on tällöin vaikea tietää mihin hän kuuluu ja mistä hän löytää paikkansa. Lastensuojelun ja sijaishuollon yksi tärkein tehtävä on järjestää lapselle mahdollisuus ja olosuhteet riittävän turvallisen kiintymyssuhteen muodostamiseksi. (Sinkkonen 2015 b, 163.)

Kallisen (2017, 212 - 213) tutkimuksessa nostettiin esiin sukulaissijoituksen mahdollistamat myönteiset merkitykset lapsen elämässä. Sukulaisilleen sijoitetut lapset kokivat mahdollisuuden pysyvyyteen ja jatkuvuuteen tutussa ympäristössä. Lapset kokivat sijoituksen aiheuttaman elämänmuutoksen helpoksi, sillä uusi koti sijaitsi usein samalla paikkakunnalla kuin lasten entisen elämän koti. Näin ollen muun muassa lapsen hoitopaikka ja koulu pysyivät samana. Lapsille tuttu sukulaiskoti sisälsi jo valmiiksi heille tärkeitä muistoja, ihmissuhteita ja tapahtumia. Sukulaissijoituksessa oleville lapsille ajatus vieraaseen sijaiskotiin tai

lastensuojelulaitokseen menemisestä tuntui vaikealta ja raskaalta. Kallandin (2011, 212) näkemys tukee tätä tulosta, sillä kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta sijoituksen onnistumiselle on merkityksellistä pysyvyys ja sitoutuminen.

Sukulaissijoituksessa lapset kokivat päässeensä parhaaseen mahdolliseen sijoitusratkaisuun, vaikka ajatuksissa olikin, että omien vanhempien luona oleminen olisi paras vaihtoehto, mikäli se olisi mahdollista. Sukulaissijoitus ei täten taannut varmuutta pysyvyydestä ja jatkuvuudesta lapsille, sillä lapset haaveilivat muutoksesta, joka tarkoittaisi paluuta syntymäperheen luokse. Lastensuojelulaissa mainittu perheen jälleenyhdistäminen oli vahvana mahdollisuutena lasten mielissä. (Kallinen 2017, 213, 220.) Sama sijaishuoltopaikan pysyvyyden merkitys lapsen hyvinvoinnissa, turvallisuuden tunteessa sekä osallisuudessa näyttäytyi myös Laakson (2016; 2019) tutkimuksissa sekä Selwynin ym. (2010) tutkimuksessa. Myös Enroos ym. (2017) ottivat tutkimuksessaan kantaa siihen, että Suomessa olisi korkea aika avata keskustelu pysyvyydestä ja pysyvyyttä tukevista toimenpiteistä osana lastensuojelua.

Voidaan todeta, että lapsen turvallisuuden tunteelle on olennaista kokemus pysyvyyden ja jatkuvuuden tunteesta. Lapsi tarvitsee kokemuksen siitä, että hän on jollekin tärkeä. Lapsella on tarve kuulua johonkin ja olla osallisena jotain. Mikäli hän ei voi olla fyysisesti osa omaa syntymäperhettään, tulee lasten asioista vastaavan sosiaalityöntekijän löytää lapselle sellainen koti, jossa hän voi näitä asioita kokea. Sijoitusmuodoista sukulaissijoituksessa ja perhesijoituksessa olevat lapset kuvasivat enemmän asioita positiivisiksi ja turvallisuuden tunnetta lisääviksi kuin laitossijoituksessa elävät lapset. Seuraavaksi nostan aineiston pohjalta esiin noussutta tietoa lapsen turvattomuuden tunteen kokemuksista sijaishuollossa.

4.2 Uhattu turvallisuus

Kiintymyssuhdeteoreettinen lähtökohta on, että lapsen sijoitusta ja huostaanottoa olisi suunniteltava erityisesti pysyvyyden näkökulmasta. Erityisesti varhaisissa kiintymyssuhteissaan vaurioituneelle lapselle olisi sijoitusta arvioitaessa mahdollistettava mahdollisuus pysyviin ja turvallisiin tunnesuhteisiin. (Kalland 2011, 208 – 210.)

Muutokset sijaishuoltoapaikassa ovat tuttuja useimmille huostassa oleville lapsille. Osalle lapsia sijaishuoltoapaikan muutokset ovat olleet hyvinvointia ja kasvuolosuhteita tukevia, osalle toistuvat sijaishuoltoapaikan muutokset ovat aiheuttaneet kokemuksia epäoikeudenmukaisesta kohtelusta sekä luottamuksen menettämisestä. (Laakso 2019, 73-74.) Selwyn ym. (2010, 10 - 11) mukaan ei ole yllättävää, että heidän tutkimuksensa 41 lasta, jotka olivat kokeneet perhehoidossa sijaishuoltoapaikan muutoksen, olivat vähemmän onnellisia ja heidän näkemyksensä olivat yleensäkin negatiivisempia kuin muiden perhehoitoon sijoitettujen lasten kokemukset. Suurin osa lapsista syytti aikuisia sijaishuoltoapaikan muutoksesta, mutta pieni osa syytti myös omaa käyttäytymistään, esimerkiksi omaa karkaamistaan sijaisperheestä. Vain yksi lapsista koki sijaisperheen muutoksen positiivisena asiana, koska sillä hän pääsi lähemmäksi biologista perhettään. Myös Anglin ym. (2016, 34 – 35) kuvailivat tutkimustuloksissaan sitä, miten lasten kokemuksia sijaishuoltoapaikan muutoksista ei ole kuultu. Suurin osa sijaishuoltoapaikan muutoksen kokeneista, eivät olleet keskustelleet tai jakaneet kokemuksiaan asiasta. Tämä koettiin negatiivisena ja turvattomuutta tuovana kokemuksena.

Laakson (2016, 186) mukaan sijaishuoltoapaikan muutos tarkoittaa lapselle muun muassa asuinpaikan muutosta, sosiaalisten suhteiden toistuvaa uudelleen rakentamista, oman paikan löytämistä vieraissa ympäristöissä sekä sopeutumista arjen enemmän tai vähemmän vierailta tuntuviin käytäntöihin ja tapoihin. Sama näkyi Anglinin ym. (2016, 69 – 71) tutkimuksessa, jossa todettiin toistuvien sijoitusten vaikutukset lasten suhteisiin. Näihin tilanteisiin lapset kehittävät erilaisia selviytymistrategioita. Lapset kertoivat viettävän aikaa vain läheisten ihmisten kanssa, olevan enemmän omissa oloissaan ja välttelevän vapaa- ajan viettämistä uudessa sijaishuoltoapaikassa. Osa lapsista kertoi yrittävänsä muuttaa omaa toimintaansa välttyäkseen uudelta muutolta.

Kallisen (2017, 213 - 214) tutkimuksen mukaan sukulaissijoituksessa olevat lapset eivät olleet altistuneet elämässään toistuville sijoituksille, vaan he olivat olleet sijoitettuna samassa sijaisperheessä huostaanotostaan lähtien. Tosin, vaikka sukulaiskoti koettiin tutkana paikkana lapselle, oli eri asia jäädä asumaan sukulaiskotiin pysyvästi ja yllättäenkin.

Laakson (2019, 35 - 42) tutkimuksessa lähes puolet nuorista koki ilmapiirin sijaishuoltopaikassaan komelevaksi. Osa lapsista koki ilmapiirin jännittyneenä, osa välinpitämättömänä ja osa pelottavana tai uhkaavana. Lasten turvattomuuteen liittyvistä kokemuksista kerrottiin yksittäisinä tapauksina sijaisperheissä ja laitoksissa. Lapset toivat esiin tutkimuksessa pelkojaan, joita yksittäiset tapahtumat, joko itse koetut tai sivusta seuratut aiheuttivat. Pelottavien tapahtumien lisäksi tutkimuksessa esiin nousi ohjaajien käyttämä valta, joka lasten puheissa liittyi heidän kokemaansa turvattomuuden tunteeseen. Lapset olivat kokeneet oudoista käytännöistä ja epäoikeudenmukaiseksi koetusta vallankäytöstä, kuten muun muassa arjen joustamattomat säännöt, lukossa pidettävät jääkaapit, sisätiloissa olevat kamerat, ohjaajakohtaisesti vaihtuvat säännöt ja seuraamukset, joita ei pidetty oikeamielisinä sekä ohjaajan taholta tapahtuvasta loukkaamisesta ja kiusaamisesta toisten lasten läsnä ollessa. Lapsen turvallisuuden tunne saattaa olla uhattuna sijaishuoltopaikassaan myös toisen lapsen taholta. Myös Kallandin (2011, 214) mukaan laitosympäristössä ei voida taata lapselle mahdollisuutta pysyviin kiintymyssuhteisiin. Näin ollen Kalland pitää perhesijoitusta lapsen kannalta parempana vaihtoehtona kuin laitossijoitusta.

5 LAPSEN KOKEMUS OSALLISUUDESTA SIJOITUKSEN AIKANA

Lapsen edun toteutumisen turvaaminen on lastensuojelun tärkein tehtävä ja periaate (Araneva 2016, 174). Lasten oikeudet ja heidän osallisuutensa merkitys korostuvat useissa lastensuojeluun liittyvissä tutkimuksissa, keskusteluissa ja kehittämishankkeissa. YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja lastensuojelulaki korostavat lasten osallisuutta. Lapsella tulee olla mahdollisuus osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen (Hurtig 2006, 167).

Toivosen ja Pollarin (2018, 81) mukaan lapset ovat nostaneet itse esille osallisuudesta tärkeimpinä asioina kunnioittavan kohtelun, oikeuden tulla kuulluksi sekä riittävän ja ymmärrettävän tiedon omista oikeuksista ja päätöksenteon kohteena olevista asioista. Johanna Hurting (2006, 167, 192) kuvaa osallisuuden tarkoittavan sosiaalityössä sitä, että ammattilainen ymmärtää lapsen tietävän sellaista, jota kukaan muu ei tiedä. Vain lapsi tietää omista kokemuksistaan ja odotuksistaan ja näin ollen lapsella tulee olla mahdollisuus olla mukana tuottamassa tätä tietoa itsestään. Lapsia osallistava työote ei tulisi rajoittua lasten tapaamiseen ja huomioimiseen, vaan ajatus on toimintatavasta, jossa lapsilla on erityisasema. Kyse on myös työskentelytavoista, jotka tekevät lapset näkyväksi toimijoina, ei pelkän arvioinnin ja työskentelyn kohteina. Myös Araneva (2016, 176) kuvaa, että lapsen etua arvioitaessa on annettava erityistä painoarvoa lapsen omalle mielipiteelle, toivomuksille ja kokemuksille. On kuitenkin huomioitava, että tämä ei tarkoita sitä, että lapsella on ratkaisovalta, vaan aikuisen velvollisuutena on arvioida, mikä vaihtoehdoista ja ratkaisuista toteuttaa lapsen kokonaisvaltaista etua parhaiten vastaisuudessa.

Laakson (2019, 66 - 70) tutkimuksen perusteella asiakassuunnitelmaneuvottelut ovat vakiinnuttaneet paikkansa huostassa olevien lasten osallisuuden rakenteina. Lapset eivät kuitenkaan olleet tietoisia siitä, mikä merkitys heidän mielipiteillään on asioista päätettäessä. Lapset kokivat pystyvänsä vaikuttamaan käytännöllisiin arkisiin asioihin kuten harrastuksiin ja koulunkäyntiin, ja siihen miten usein he tapaavat vanhempiaan sekä jonkin verran sijaishuoltopaikan käytäntöihin. Lasten kokemuksissa yhdeksi keskeiseksi vaikuttamisen tavaksi konkretisoitui heidän oma käyttäytymisensä.

Sen sijaan lapset kokivat, että he eivät pysty vaikuttamaan tärkeisiin asioihinsa, kuten sijaishuoltoipaikkaansa tai huostassa olon kestoon. Tilanteet, joissa lapset ovat kokeneet, etteivät pysty vaikuttamaan omaan elämäänsä, ovat he kertoneet ratkaisuksi karkaamisen tai luvatta pois lähtemisen esimerkiksi neuvotteluista tai sijaishuoltoapaikasta. Sama näkyi Selwynin ym. (2010, 13 – 15) tutkimuksessa, jossa kolmannes sijaisperheeseen sijoitetuista lapsista on kertonut kokemuksiaan siitä, että he eivät ole tietoisia sijoituksen kestosta. Lapset toivoivat saavansa olla enemmän osallisina omiin asioihin liittyvässä päätöksenteossa. Myös Anglinin ym. (2016, 44 - 47) kuvailivat tutkimuksessaan lasten kokemuksia epätietoisuudentunteestaan itseensä liittyvissä asioissa sijaishuollossa. Heillä oli kokemuksia siitä, että eivät tieneet miksi heidät on viety pois kotoa, kauanko he ovat uudessa paikassa sekä missä heidän biologiset vanhempansa ovat. Tämä epätietoisuus aiheutti lapselle itsensä syyttämistä siitä, että hänet on sijoitettu kodin ulkopuolelle.

Enroos ym. (2017, 304 – 308) toivat tutkimuksessaan esiin, miten aikakäsite eroaa työntekijöiden ja lapsen kokemana. Näin ollen on merkityksellistä, miten huostaanoton ensimmäistä vuotta toteutetaan käytännössä ja miten lapsi otetaan työskentelyyn mukaan. Heidän tutkimuksensa keskeisin havainto oli kevyt huolettomuus, jolla lainsäädännössä, tiedontuotannossa ja organisatorisissa järjestelyissä suhtaudutaan huostaanoton jälkeiseen aikaan ja erityisesti lapsen aikaan. Sijaispaikkaan tulo on tutkimuksen mukaan osalle lapsista kuormittava ja jopa traumatisoiva kokemus sen välttämättömyydestä huolimatta. Huostaanoton jälkeinen vuosi lasten elettyinä kokemuksena osoitti, että yksittäisen lapsen kanssa työskenneltäessä työntekijän on tärkeä pitää näkyvissä sitä aikaa, jonka lapsi on lapsuudestaan viettänyt sijoitettuna sekä muistaa että kolme kuukautta on eri asia lapselle kuin päätöksentekijälle.

Voidaan todeta, että lasten kuuleminen ja yksilöllinen huomioiminen on niin tärkeää, ettei sitä tulisi unohtaa missään asiakasprosessin vaiheessa, mihinkään syyhyn vedoten. Kun lapsi kokee, että hänen mielipiteellään on merkitystä, luo se lapselle turvallisuuden tunnetta. Lisäksi sillä on vaikutusta lapsen kokemukseen itsestään hänen oman elämänsä vaikuttajana. Aineistosta nousee esiin huoli, miten lastensuojelun kentällä oleva aikapula heijastuu lapsen mukaan ottamista hänen

omassa asiassaan ja näin ollen lapsen kuulemiseen ja vaikuttamiseen hänen omassa asiassaan. Voidaan tulkita, että osa lapsista omai kokemuksen siitä, etteivät olleet osallisina omassa asiassaan. Tämä näkyi siten, että he eivät olleet tietoisia välttämättä sijoituksen syistä, kestosta tai edes omasta sosiaalityöntekijästään. Tämä on ehdottomasti asia, johon lastensuojelun sosiaalityössä ja sijaishuollossa tulee jatkossa kiinnittää enemmän huomiota.

6 SOSIAALISTEN SUHTEIDEN MERKITYS LAPSELLE SJOITUKSEN AIKANA

Perheen jälleenyhdistämisen tulee olla lapsen edun mukaisella tavalla tavoitteena sijaishuoltoa toteutettaessa ja arvioitaessa. Lapsen tärkeä oikeus sijaishuollossa on pitää yhteyttä vanhempiinsa ja muihin hänelle läheisiin ihmisiin. (Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §, 50 §.) Aineiston pohjalta voidaan todeta perhesuhteiden rinnalla tärkeiksi myös muiden läheisten ihmisten sekä kaverisuhteiden merkitykset. Lapselle on tärkeää, että hän voi itse päättää keneen hän pitää yhteyttä, miten usein ja millä keinoin.

Sijoitetut lapset nimesivät hyvinvointinsa kannalta tärkeiksi suhteiksi vanhempiensa rinnalla suhteet sijaisvanhempiin, lastensuojelulaitoksen työntekijöihin sekä omiin sosiaalityöntekijöihin. (Laakso 2019, 44.) Myös Sinkkonen (2015 b, 148) kuvaa avainasemassa olevia henkilöitä lapsen elämässä tämän ollessa sijoitettuna tai huostaanotettuna. Sinkkonen kertoo lapsen, hänen biologisten vanhempiensa ja sisarusten, lastensuojelun sosiaalityöntekijän sekä sijoituspaikan aikuisten muodostavan eräänlaisen nelikentän, jonka keskipisteenä on lapsi itse. Nämä tahot nousivat esiin myös aineistoni pohjalta mukaan lukien lapsen kaverisuhteet (Laakso 2016; 2019). Myös lapsen oikeuksien yleissopimus (LOS) tähdentää ihmisarvoa sekä perheen ja yhteiskunnan vastavuoroisia suhteita lasten oikeuksien toteuttamisessa. (Bardy, 2013, 62.)

6.1 Läheissuhteiden moninaisuus

Laakson (2016, 186- 187) tutkimus tekee näkyväksi, että sijoituksen alkuvaihe on moninainen. Laakson mukaan lasten kertomukset osoittivat, että sijoituksen alkuvaiheessa lapselta on tärkeä kysyä, kuka on lapselle merkityksellinen vanhempi tai aikuinen, kenen kanssa lapsi toivoo yhteydenpitoa ja kuinka paljon, sillä sijoitettujen lasten läheissuhteet eivät rajoitu biologisiin vanhempiin. On myös tärkeä selvittää lapsen kanssa läheissuhteiden luonne, sillä ne saattavat sisältää mahdollisia huolenaiheita, jännitteitä ja ristiriitoja (Laakso 2019, 75).

Laakso (2019, 44 - 45) toteaa, että lapsen hyvinvointia sijoituksessa ei välttämättä tue kaikki perhe- tai läheissuhteet. Laakso on jäsentänyt lasten kuvailemat suhteet yhteydenpitosuhteiksi, uskottuiksi suhteiksi, katkaistuiksi suhteiksi sekä hiertäviksi suhteiksi. Laakson (2019, 44) tutkimuksessa lapset ovat kertoneet pitävänsä sijaishuoltopaikasta yhteyttä isovanhempiin, tätiin, setiin, aikaisemman sijaishuoltopaikan itselle läheiseksi muodostuneisiin aikuisiin ja kavereihin. Yhteyttä pidetään monin eri tavoin kuten puhelimesta puhuen, säännöllisin tapaamisin, tekstiviestein sekä Skypen välityksellä. Osalla esimerkiksi biologisten vanhempien tapaamiset ovat valvottuja. Läheisten vierailut sijaishuoltopaikassa lapset ovat kokeneet harvinaisiksi.

Laakson (2019, 74-75) tutkimus osoitti sijoitettujen lasten perhe- ja läheisyyden erityisyyden muihin saman ikäisiin verrattuna. Sijoitettujen lasten läheisyyteen liittyy turvaa ja tukea, mutta myös menetyksiä ja ristiriitoja. Lapset mainitsivat näinä konkreettisina esimerkkeinä vanhempien eron ja sitä kautta perheenjäsenten vaihtuvuuden. Asuinpaikan muutokset olivat myös tuttuja. Osa lapsista oli kokenut myös vanhemman kuoleman. Laakson (2016, 175 – 176, 187) aikaisemmassa tutkimuksessa lapset ovat haastatteluissa kertoneet perhesuhteiden ohella kaverisuhteissa tapahtuneista muutoksista. Lapset puhuvat huostaanoton kautta tapahtuneista kaverisuhtemuutoksista kolmessa eri merkityksessä: uusien kavereiden saamisena, kaverisuhteiden ylläpidon vaikeutumisena sekä erontekona itselle haitallisiin kavereihin. Tutkimus osoittaa, että lasten vertaissuhteisiin tulee kiinnittää sijaishuollossa erityistä huomiota, sillä lapset ovat haastatteluissa tuottaneet kaverisuhteiden merkityksellisyttä. Myös Enroos ym. (2017, 304) kuvailivat tutkimuksessaan lasten kaverisuhteiden ylläpidon vaikeutuneen sijaishuoltopaikan päivittäisten aikaa kiinnittyvien rutiinien vuoksi. Sama näkyi Selwyn ym (2010, 6 – 7) tutkimuksessa, jonka mukaan perhehoidossa olevat lapset kokivat kaverisuhteiden ylläpitämisen sekä uusien kaverisuhteiden luomisen haasteelliseksi. Myös Anglinin ym. (2016, 82 – 83) tutkimuksessa näkyi vanhojen kaverisuhteiden ylläpidon haasteellisuus ja kuormittavuus. Laakso (2019; 2016, 187) on todennut tutkimuksissaan saman asian sijoitetun lapsen kaverisuhteista ja siksi sijoituksen alkuvaiheessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota lasten vertaissuhteisiin, sillä ne tuottavat lapselle merkittäviä sosiaalisia voimavaroja. Voidaankin todeta, että vaikka kaverisuhteisiin liittyykin ongelmia ja ne saattavat

olla lapselle vahingollisia, sisältyy lasten vertaissuhteisiin monenlaista sosiaalista pääomaa eli vertaissuhteissa rakentuvia sosiaalisia voimavaroja, ja näin ollen niitä tulisi tukea.

6.2 Suhteet biologisiin perheenjäseniin

Huostaanotto ja sijoitus eivät katkaise lapsen yhteydenpitoa hänen biologisiin vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin sukulaisiin. Aineiston pohjalta nousee esiin lasten ristiriitaiset suhteet syntymäperheisiinsä. Kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen tärkeitä ja turvallisia ihmissuhteita tulisi vaalia. Sosiaalihuollon ja sijaishuoltopaikan on edistettävä ja tuettava lapselle tärkeitä sekä läheisiä ihmissuhteita ja heidän yhteydenpitoaan (Lastensuojelulaki 417/2007, 54 §).

Sijaishuollossa olevista lapsista suurin osa on tasaisesti yhteydessä ainakin yhteen biologiseen perheenjäsenensä. Tämä henkilö on useimmiten äiti. (Laakso 2019, 46.) Sama näkyi Laakson (2016, 171) tutkimuksessa. Jossa suurin osa huostassa olevista lapsista kertoi pitävän säännöllisesti yhteyttä vanhempiinsa tai toiseen vanhempaansa puhelimitse, jopa päivittäin. Myös Kallisen (2017, 216 - 217) tutkimuksen mukaan sukulaissijoituksessa olevat lapset neuvottelivat ensisijaisiksi perhesuhteikseen biologiset vanhempansa, etenkin äidit, sekä sisarukset. Syntymäperheen merkittävyys ilmeni myös keskusteltaessa elämän parhaista hetkistä. Sijoitetut lapset pitivät merkittävänä myös biologisen äidin vierailua sijaisperheessä sekä yhteydenpidosta muuten. Kallisen artikkelissa todettiin, että sukulaisille sijoittaminen ylläpiti lasten ensisijaista suhdetta biologiseen perheeseen, mikä ilmentää pysyvyyttä ja jatkuvuutta lasten perhesuhteissa. Sukulaissijoituksen on ajateltu mahdollistavan niin biologisten vanhempien kuin sisarusuhteiden säilymisen paremmin kuin vierassijoituksen. Tämä näyttäytyi todeksi Laakson (2016, 171 – 172) tutkimuksessa, jossa lapset ovat kertoneet, että vanhemman vierailu sijaishuoltopaikassa on harvinaista. Osa lapsista kertoi suhteensa biologisiin vanhempiin kuitenkin parantuneen huostaanoton myötä. Osa lapsista kertoi välien biologisiin vanhempiinsa myös heikentyneen kanssakäymisen vähentymisellä ja suhteen muuttumisella jännittyneeksi. Myös Enroos ym. (2017, 303 – 304) ovat tuoneet esiin lasten tekemää vertailua nykyistä tilannetta

sijaishuollossa menneeseen, kuvaamalla esimerkiksi huostaanoton myötä suhteissa vanhempiin tapahtuneita muutoksia. Lapset kertoivat parantuneista suhteista biologisten vanhempien kanssa ja institutionaaliseksi muuttuneesta ja vähentyneestä kanssakäymisestä sekä jännitteisistä suhteista vanhempiin.

Selwyn ym. (2010, 9 – 10) toteavat tutkimuksessaan, että yli puolet kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista toivoivat ja odottivat palaavansa syntymäperheensä luokse. Onkin merkityksellistä huomioda sijaishuollossa, kuinka lapset kokevat syntymäperheensä. Lisäksi, kun lapsilta kysyttiin heidän tulevaisuuden toiveitaan, useat tekivät selväksi, että he eivät halunneet muuta kuin palata kotiin, vaikka muutama tunnusti, että tämä voi olla vaikeaa tai mahdotonta ja ymmärsivät kodin olosuhteiden monimutkaisuuden. Lapsilta kysyttiin tutkimuksessa heidän kolme toivettaan. Lasten toiveissa päällimmäisenä oli halu palata kotiin ja olla vanhempiensa rakastama. Joka viides lapsista toivoi saavansa olla nykyisessä sijaisperheessä. Lapset eivät halunneet olla surullisia tai omillaan. Tutkimuksen tulosten yhteenvedona Selwyn ym. toteavat, että suurin osa sijoitetuista lapsista on asettunut sijaishuoltoipaikkaansa ja kokevat perhehoitajat sekä sosiaalityöntekijän oman elämänsä kannalta hyödyllisiksi. Seuraavaksi tuon aineiston pohjalta tarkemmin esiin sijoitettujen lasten suhdetta sosiaalityöntekijäänsä.

6.3 Suhde sosiaalityöntekijään

Lastensuojelulain (417/2007) 53 §:n mukaan lapselle on järjestettävä asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää muiden läsnä olematta ja keskustella häntä itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista. Laakson (2019, 75- 76) tutkimus kuitenkin osoitti, että sosiaalityöntekijä näyttäytyy sijoitetulle lapselle varsin etäisenä. Keskeisenä yhteydenpitona nähtiin asiakassuunnitelmakeskeinen työskentely, jossa läsnä oli myös moni muu tekijä. Vain harva lapsi muisti tavanneensa omaa sosiaalityöntekijää kahden kesken. Lisähaasteena luottamuksen syntymiselle lapset kertoivat olevan sosiaalityöntekijän vaihtumisen. Lapset

kertoivat, että heidän asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä oli vaihtunut useasti. Näin ollen useassa tapauksessa lapsen kokemuksen mukaan, hänellä ei ollut ulkopuolista aikuista, jonka puoleen voisi kääntyä koettuaan epäoikeudenmukaisuutta sijaishuoltopaikassa tai ihmetellessään sijaishuoltopaikan käytäntöjä. Tämä oli tulos, johon tulevana sosiaalityöntekijänä kiinnitin erityisesti itse huomiota. Tilanteessa, jossa lapsi ei koe hänellä olevan ulkopuolista luottamuksellista aikuista, on lapselle hyvin turvaton ja lohduton. Kiintymyssuhdeteorian valossa hän ei tällöin voi turvallisesti kiintyä kehenkään ja tämä vaikuttaa hänen koko loppuelämäänsä.

Englannissa tehty tutkimus Selwyn ym. (2010, 7 – 9, 14) tekemänä osoitti, että kolmeneljäsosaa lapsista koki sosiaalityöntekijän positiivisesti omassa elämässään vaikuttajana. Lapset kokivat tärkeäksi yhdessä vietetyn ajan esimerkiksi retket oman sosiaalityöntekijän kanssa. Suurin osa lapsista koki pystyvänsä puhumaan omalle sosiaalityöntekijälleen itseensä liittyvistä asioista. Oli kuitenkin pieni osa lapsia, jotka kokivat, että eivät pysty puhumaan kenellekään. Tutkimus osoitti, että tuttavallisen tuen vahvistaminen sosiaalityöntekijän ja lapsen välillä koettiin tärkeäksi ja se tuki suhteen joustavuutta ja luotettavuutta.

Tuloksia verratessa havainnoin, että englantilaisissa tutkimuksissa lapset olivat enemmän tyytyväisiä suhteeseensa sosiaalityöntekijän kanssa. Englantilaiset lapset kokivat sosiaalityöntekijän tuttavalliseksi sekä he kertoivat enemmän kokemuksistaan yhteisen tekemisen äärellä, kuten retkeily. Suomalaiset lapset pääsääntöisesti kertoivat sosiaalityöntekijän olevan etäinen ja kahdenkeskiset tapaamiset sosiaalityöntekijän ja lapsen välillä olivat harvinaisia.

6.4 Suhde perhehoitajaan

Sukulaissijoituksessa lapset kokivat ensisijaisiksi perhesuhteeseen biologiset vanhempansa ja sisaruksensa. Kaikki tutkimukseen osallistuneet sukulaisperheeseen sijoitetut lapset kuvasivat suhdettaan sijaisvanhempiin läheisiksi ja tärkeiksi, eivätkä koskaan etäisiksi. Sijoitetut lapset kokivat itsensä läheisiksi myös sijaisperheen muihin lapsiin ja kokivat kuuluvansa sukulaissijaisperheeseen täysivaltaisina perheenjäseninä. (Kallinen 2017, 218 –

220.) Sama näkyi Selwyn ym. (2010, 5 – 6) tutkimuksessa, jossa lapset kertoivat kokevansa itsensä yhdeksi perheenjäseneksi uudessa kodissaan. He kertoivat arvostavan sitä rakkautta ja kohtelua mitä uudelta perheeltään saivat. Lapset mainitsivat usein myös perheenjäsenten lisäksi tärkeiksi asioikseen uudessa kodissa perheen kotieläimet, urheilun mahdollistumisen, retket, ruoan sekä yhdessä asioiden tekemisen perheen kanssa. Pieni osa lapsista ilmoitti kuitenkin inhoavansa olla erossa omasta perheestään sekä uuden perheen liian tiukkojen sääntöjen asettamisesta. Tiukat säännöt näkyivät sijaisperheen perherutiineissa ja elämäntavoissa, jotka lapsi koki itselleen rajoittavina. Muutama lapsi kertoi myös, kokevansa kuulumattomuuden tunnetta sijaisperheeseen. Anglinin ym. (2016, 10 – 11) tutkimuksessa nostettiin esiin myös sama asia.

Useimmat lapset kokivat sijaisvanhempansa läheisiksi. He hoitivat lasten emotionaaliset, fyysiset ja aineelliset tarpeet. Lisäksi lapset kokivat yhteenkuuluvuuden tunnetta perheeseen sekä luottamusta ja hyväksyntää. Se mikä tutkimuksesta (Selwyn ym. 2010) nousi kuitenkin otsikon mukaisesti esiin, oli se, että lapset eivät tunteneet ”sitä” rakkautta. Sillä rakkaudella viitattiin biologisten vanhempien rakkauden kaipuuseen. Se mikä aineiston pohjalta jäi selviämättä, oli suhde laitoksessa olevaan omaohjaajaan ja muihin aikuisiin.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Jokaisen kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen kohdalta on tärkeää tietää heidän hyvinvoinnistaan, turvallisuuden tunteesta sekä sijaishuoltoon liittyvistä kokemuksista. On tärkeä kuulla lapsen kokemus ja ääni paikantaakseen ongelmat ja riskit, tukea hyvinvointia, vahvistaa turvallisuuden tunnetta, osallisuutta, voimavaroja sekä suojaavia tekijöitä lasten elämässä. Myös lastensuojelupoliittisesta näkökulmasta nämä asiat ovat tärkeä tunnistaa arvioidaksemme miten yhteiskunnassamme onnistutaan pitämään huolta vaikeassa elämäntilanteessa olevista lapsista (Laakso 2019, 13). Aluksi kysyin, millaisia kokemuksia lapsilla on lastensuojelun kautta tehdystä sijoituksesta eri sijaishuoltopaikoissa ja nyt voin vastata: hyvin moninaisia. On mahdotonta päästä yhteen totuuteen siitä, millaisia kokemuksia kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla on sijaishuollosta. Onkin annettava tilaa kaikkien äänille ja siedettävä äänen moninaisuutta.

Suurin osa sijoitetuista lapsista koki sijoituksen positiivisena asiana ja vaikuttajana elämässään. Heidän turvallisuuden tunteensa oli lisääntynyt. Sijaishuoltopaikka oli koettu turvallisenä ja uuden kodin ilmapiiri rentona sekä kannustavana. (Laakso 2016; 2019; Kallinen 2017; Enroos ym. 2017; Anglin ym. 2016; Selwyn ym. 2010; Heino ym. 2013.) Heinon ym. (2013, 58 – 59) mukaan sijoituksen myötä lapsen elämästä oli poistunut hänen kasvuaan ja kehitystään haittaavia asioita, kuten lapsen kaltoin kohtelu ja sen uhka, huolenpidon puute, koulunkäynnin laiminlyöminen tai vanhemman runsas päihteidenkäyttö. Näin ollen sijoituksen myötä nähtiin lasten sosiaalisten ongelmien vähentyneen.

Kallisen (2017) tutkimuksessa sukulaissijoituksesta lapsen näkökulmasta oli merkittävä tulos, että kukaan tutkimukseen osallistuneista lapsista ei kokenut turvattomuuden tunnetta sijaiskodissaan. Muissa tutkimuksissa pieni osa lapsista koki kuitenkin sijaishuoltopaikkansa turvattomaksi, jossa vähäteltiin heidän omia kokemuksiaan. Tekemäni havainnot osoittavatkin, että sijaishuollon valvontaa niin laitoksissa kuin perhehoidossakaan ei voida jättää pelkästään omavalvonnan varaan ja valvontaa tulisi kehittää. Paras tae ja edellytys sijoitettujen lasten selviämisestä ja hyvinvoinnista, on laadukas sijaishuolto, joka rakentaa vaihtoehtoisia mahdollisuuksia ja polkuja jokaiselle lapselle yksilöllisesti. Sijoitettujen lasten

kiintymyssuhteen, turvallisuuden ja hyvinvoinnin kannalta on tärkeä pysähtyä tarkastelemaan, mitä turvallisuus eri-ikäisille lapsille tarkoittaa.

Kiintymyssuhdeteorian valossa sijoituksen onnistumista edistävät varhainen sijoittaminen sekä sijoitusten vähäinen lukumäärä (Kalland 2011, 212). Heino ym. (2013, 59) tekemässä tutkimuksessa lapsen sijoitus oli saattanut kestää vain kolme kuukautta, tai sitten se oli jatkunut keskeytyksettä siitä lähtien, kun lapsi oli ollut alle vuoden ikäinen. Sijoituksen tavoitteet olivat tällöin erilaiset. Ennen kouluikää huostaan otettujen lasten pitkällä sijoituksella tavoiteltiin muun muassa turvallisuutta, arjen tavallisuutta sekä perheenomaisuutta. Lisäksi samalla pyrittiin vastaamaan lapsen erityisiin ja muuttuviin tarpeisiin. Kun taas teini-ikäisen lyhytaikainen sijoitus tavoitteli poistaa häntä uhkaavaa välitöntä vaaraa, sekä katkaista mahdollinen itsetuhoisen kierre. Heino ym. (2013, 66) toteavat, että sijoitettu lapsi tarvitsee runsaasti aikuisten yksilöllistä huomiota ja läsnäoloa sekä ammatillista tukea. Tässäkin asiassa korostuu yksittäisen lapsen kokemuksen kuuleminen. Turvallisuus ei merkitse kaikille lapsille samaa asiaa.

Mahkonen (2017, 111 – 113) kuvaa hyvän vanhemmuuden muodostuvan turvallisuudesta ja vastuullisuudesta sekä näihin kumpaankin liittyvästä vanhempien toiminnan ennustettavuudesta samoin kuin läheisten vuorovaikutussuhteiden jatkuvuudesta. Lapsen turvallisuutta tuovana tekijänä on myös korostettu kiinnittymisen ja kiintymisen merkitystä. Kaikki nämä elementit ovat jatkuvasti koetuksella silloin, kun lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Halusin nostaa tutkimustuloksissa esiin lasten moninaiset suhteet, niin suhteet perheenjäseniin, kavereihin, sosiaalityöntekijään ja perhehoitajaan. Tulokset havainnollistivat sen, että lasten tunnesuhteet läheisiinsä olivat hyvin moninaisia. Lapset eivät puhuneet suhteistaan isään lainkaan, eikä myöskään lastensuojelulaitoksen työntekijöihin, jotka ovat päivittäin lapsen kanssa tekemisissä. Tämä herättää kysymyksen: miksi ei? Lapset nostivat esiin suhteitaan äitiin, sisaruksiin, kavereihin, perhehoitajaan sekä sosiaalityöntekijään. Mahkosen yllä mainittu kuvaus vanhemmuudesta pätee mielestäni myös sijaishuoltoapaikan aikuisiin sekä lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään. Lasten kokemukset vaihtuvista sijaishuoltoapaikoista ja sosiaalityöntekijöistä oli musertavaa tutkimustulosta, etenkin kun tiedostetaan ihmissuhteiden vaihtuvuuden merkitys

lapsen kiintymyssuhteelle. Tutkimuksen aineisto (Laakso 2016; 2019; Kallinen 2017; Enroos ym. 2017; Anglin ym. 2016; Selwyn ym. 2010; Heino ym. 2013) on yhtenäinen siinä, että pysyvyys ja jatkuvuus tukevat lapsen turvallisuuden tunnetta sekä turvallista kiinnittymistä hänen ollessa sijoitettuna.

Pysyvät ihmissuhteet sijaishuoltopaikassa niin työntekijät kuin kaveripiirikin, sama sosiaalityöntekijä sekä pysyvät arkirutiinit ja paikat, toivat lapsille turvallisuuden tunteen sekä yhteenkuuluvuudentunteen kokemuksen. Pysyvyyden ja jatkuvuuden elementit sijaishuollossa toteutuivat parhaiten sukulaissijoituksissa. Nämä elementit nähtiin Kallisen (2017) tutkimuksessa keskeisenä etuna sijoitetun lapsen elämässä. Myös Mahkonen (2007, 113) kirjoittaa sukulaissijoitusten turvaavan parhaiten kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen ihmissuhteiden jatkuvuuden. Kun sukulaiset ottavat lapsesta vastuun, hän kokee olevansa omiensa joukossa.

Lapsen kohtaaminen on osallisuutta ja osallisuus on lapsen perusoikeus. Kohtaamattomuus puolestaan sulkee lapset ulos yhteisöistä ja omasta elämästään. Lapselle on tärkeää omata tunne siitä, että hän on tullut nähdyksi ja hän on arvokas. Lapsi tarvitsee tunteen siitä, että aikuiset ottavat lapsen ajatukset ja kokemukset tosissaan ja pitävät hänestä huolta (Inkinen 2018, 181.) Hoikkala (2018, 91 – 92) kirjoittaa, että sijaishuollossa olevia lapsia haastatellaan ja heidän osallisuuttaan tuetaan eri yhteyksissä lastensuojelun asiakastyössä. Lasten asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kuuluu kokonaisseuranta lapsen edun mukaisen ja tarpeita vastaavan sijaishuollon toteutumisesta. Perhehoitajilla ja sijaishuoltopaikan työntekijöillä on keskeinen rooli lasten arkipäiväisessä kohtaamisessa ja vuorovaikutussuhteiden luomisessa. Tutkielman tulokset osoittavat kuitenkin, että Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset kokevat suhteensa omaan sosiaalityöntekijään hyvin etäisenä, kun taas englannissa sosiaalityöntekijä koettiin läheisempänä. Lastensuojelun sosiaalityötä ollaan kuitenkin Suomessa parasta aikaa kehittämässä lapsikeskeisempään suuntaan. Tästä esimerkkeinä systeemisen lastensuojelun menetelmä, jota viedään maakunnissa eteenpäin sekä muun muassa Kysy ja kuuntele- hanke.

Kirjallisuuskatsauksessani hyödynnetty aineisto on melko pieni ja tuloksia sellaisenaan ei voi yleistää koskemaan kaikkia kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia. Tutkielma kuitenkin osoittaa, että sijoitetut lapset tarvitsevat pysyvyyden ja jatkuvuuden tunnetta niin arkisissa asioissa, fyysisissä paikoissa kuin

ihmissuhteissakin. Sijoitetut lapset kokevat kuitenkin usein sijaishuoltopaikan, työntekijöiden ja heidän asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän vaihtuvuutta. On tiedossa, että vaihtuvat aikuiset horjuttavat turvallisuuden tunnetta ja vaikeuttavat kiintymyssuhteen muodostumista. Meillä on myös tiedossa lapsen oikeus osallisuuteen, silti lapsilla on kokemus, että he eivät ole juurikaan osallisina heitä itseään koskevassa päätöksenteossa. Näin ollen julkisen vallan käyttöä ja vastuunottoa on välttämätöntä seurata ja arvioida, jotta sijoitettujen lasten oikeudet toteutuisivat. Sijoitettujen lasten sijaishuoltopaikoista huolehtiminen on julkisen vallan tehtävä. Onkin syytä pohtia ja kysyä, miten yhteiskunta on onnistunut tässä tehtävässä ja miten lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia ja turvallisuuden tunnetta pystyttäisiin vahvistamaan eri sijaishuoltopaikoissa. Asiat, jotka turvallisuuden tunnetta tuovat, on tiedossa. Mutta se, miten niitä valvotaan ja miten niihin puututaan, on vielä puutteellista. Asiasta tarvittaisiin tutkimustietoa yhä lisää.

Omassa kodissaan, rakastavien ja huolehtivien vanhempien kanssa kasvaminen, olisi varmasti jokaisen lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta paras ratkaisu. Jos tämä ei kuitenkaan ole lapselle mahdollista, on lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävänä etsiä lapselle mahdollisimman turvallinen ja hänen hyvinvointiaan tukeva sijoituspaikka. Sinkkosen (2015, 163 – 164) mukaan kodin ulkopuolelle sijoitetulle lapselle tulisi taata mahdollisuus luoda ainakin yksi riittävän turvallinen kiintymyssuhde. Onpa lapsen sijoituspaikka sijaisperhe tai lastensuojeluyksikkö, kiintymyssuhdehistorian, mahdollisten traumojen ja lapsen omaksumien kiintymyssuhdemallien tuntemus auttaa suuresti hoitavia aikuisia ymmärtämään hänen käytöstään ja vastaamaan siihen hänen kehitystään tukevalla tavalla.

LÄHDELUETTELO

Araneva, M. 2016. Lapsen suojeleminen. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Tallentum Pro.

Bardy, M. 2013. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 49 – 78.

Enroos, R., Heino, T., Helavirta, S., Laakso, R. & Pösö, T. 2017. Vuosi huostassa. Lastensuojelun aikatietoista tarkastelua. Janus vol. (4), 297 – 311.

Heino, T., Eronen, T., Kataja, K., Kestilä, L., Känkäinen, P., Paananen, R., Pösö, T. & Rainio, A – P. 2013. Suojassa, syrjässä, selvinneenä – huostaan otetut ja sijoitetut lapset Suomessa. Teoksessa Reivinen, J. & Vähäkylä, L. (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna: Gaudeamus oy. 50 – 68.

Hoikkala, S. 2018. Lapsen haastattelu sijaishuollon valvontatoiminnassa. Teoksessa Hyvärinen, S. & Pösö, T. (toim.) Lasten haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS – kustannus. 91 – 111.

Hurting, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, H., Ritala – Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Jyväskylä: PS – Kustannus. 167 – 193.

Inkinen, H. 2018. Epilogi – lasten ja nuorten kuuleminen heidän näkökulmastaan. Teoksessa Hyvärinen, S. & Pösö, T. (toim.) Lasten haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS – kustannus 181 – 184.

Kallinen, K. 2017. Sukulaissijoitus lapsen näkökulmasta. Janus vol. (3), 208 – 223.

Kalland, M. 2011. Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja sijoitettu lapsi. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY pro 207 – 236.

Laakso, R. 2016. Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Juvenes Print 157 – 187.

Laakso, R. 2019. ”Ne näki musta” Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset- raportti. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Lastensuojelulaki (417/2007) Viitattu 18.10.2019
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Mahkonen, S. 2007. Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.

Muukkonen, T. 2013. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Tampere: Juvenes Print 165 – 175.

Muukkonen, T. & Tulensalo, H. 2018. Tutustumalla lapsi tulee näkyväksi – pienen lapsen kokemusten kuuleminen lastensuojelussa. Teoksessa Hyvärinen, S. & Pösö, T. (toim.) Lasten haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS- Kustannus 131 – 144.

Perustuslaki (731/1999) Viitattu 30.10.2019.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Pösö, T. 2016. Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino 7-32.

Räty, T. 2015. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Porvoo: Edita.

Anglin, J. P. & Scott, A. 2016. We don't feel that love: Retrospective reflection on the experiences of removal, transitions and trauma. Victoria, BC: University of Victoria.

<https://www.uvic.ca/hsd/cyc/assets/docs/Scott-Anglin-RemovalTransitionsandTrauma.pdf>

Selwyn, J., Saunders, H. & Farmer, E. 2010. The Views of Children and Young People on Being Cared For by an Independent Foster-Care Provider. British Journal of Social Work vol (40), 696–713.

Sinkkonen, J. 2015 a. Lapsen kiintymyssuhteet tavanomaisissa ja poikkeavissa olosuhteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen – Arnkil, K. (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim 23 – 39.

Sinkkonen, J. 2015 b. Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen – Arnkil, K. (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim 148 – 164.

Suorsa, T. 2011. Kokemuksen yksilöllisyys, yhteisyys ja yhteiskunnallisuus – Subjektitieteellisestä kokemustutkimuksesta. Teoksessa Latomaa, T. & Suorsa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus 2, ymmärtävän psykologian syntyhistoriaa ja kehityslinjoja. Tampere: Juvenes Print 174 – 231.

Taskinen, Sirpa. 2009. Lastensuojelulaki soveltamisopas. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Toivonen, V. & Pollari, K. 2018. Lapsen haastattelu – Osa lapsen oikeutta osallistua. Teoksessa Hyvärinen, S. & Pösö, T. (toim.) Lasten haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS- Kustannus 73- 89.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. 1989. Viitattu 30.10.2019.
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Porko, P. Heino, T. & Eriksson, P. 2018. Selvitys yksityisistä lastensuojelun yksiköistä. Julkari. <https://www.julkari.fi/handle/10024/136436>